

YABANCI HAKEM KARARLARINDA KAMU DÜZENİ KAVRAMI

(Derleme Makale)

DOI: <https://doi.org/10.33717/deuhfd.1282513>

Seden DÜRÜSTKAN^{*,}**

Öz

Yabancı hakem kararları, kural olarak, devlet otoritesinden bağımsız şekilde irade serbestisi öncelenecek verilmektedir. Yabancı hakem kararlarının içeriğinde herhangi bir devlet tarafından tanınması istenen bir sonuç ya da tarafların ifa ile yükümlü oldukları hükümlerin bulunması ve taraflardan birinin icraya gönüllü olmaması halinde devlet eliyle kararın uygulanması ihtiyacı doğmaktadır. Yabancı hakem kararının tanınması ve tenfizi olarak adlandırılan bu süreçte, tahkim yargılamasının ruhunda bulunan irade serbestisi ile devletin egemenlik yetkisi karşı karşıya gelmektedir. Devlet, egemenlik yetkisini kullanarak, söz konusu kararın kendi otoritesine uyumlu olup olmadığını tanıma ve tenfiz prosedürü içerisinde denetlemektedir. Denetleme, zamandan ve mekândan bağımsız sınırları nedeniyle tanımının yapılması en zor olan kamu düzeni kavramı çerçevesinde yapılmaktadır. Diğer bir anlatımla devletler, yerel mahkemeler eliyle, tanıma ve tenfiz prosedürü içerisindeki yabancı hakem kararının kendi egemenlik yetkisi ile çatışıp çatışmadığını incelemektedir. Kamu düzeni kavramının kesin bir tanımının olmaması ve kendi içerisinde türlere ayrılması nedeniyle tartışmaya açık bir kavram olarak hem hakemler hem de yerel mahkemeler tarafından yorumlanmak ve açıklanmaktadır. Bu çalışmada kamu düzeni kavramının; önemi, yabancı hakem kararlarının tanınması ve tenfizi sürecindeki yeri, benzerlik arz ettiği doğrudan uygulanan kurallardan farkları ile tahkime elverişlilik bakımından oynadığı rol incelenmiştir.

* Avukat, İstanbul Barosu, İstanbul Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sağlık Hukuku Doktora Programı Öğrencisi, İstanbul (seden@sedens.com) ORCID: 0000-0002-1892-8128 (Geliş Tarihi: 15.01.2023-Kabul Tarihi: 09.04.2023) Yazar, eserinin Derginize ait bilimsel etik ilkelere uygun olduğunu taahhüt eder.

** Tarafıma ait “Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizinde Kamu Düzeni”, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı, 2016 adlı tez çalışması içerisinde makale hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler

Tanıma, Tenfiz, Tahkim, Yabancı hakem kararı, Milletlerarası kamu düzeni

**THE CONCEPT OF PUBLIC POLICY IN
FOREIGN ARBITRAL AWARDS**

(Review Article)

Abstract

As a rule, foreign arbitral awards are arbitrated prioritizing party autonomy separately from the state authority. In the content of foreign arbitral awards, there is a conclusion to be recognized by any state or judgments that the parties are obliged to perform. If one of the parties is not willing to perform, the need for the implementation of the award by the state arises. In this process, which is called the recognition and enforcement of foreign arbitral awards, the party autonomy and the sovereign power of the state come into conflict. The state exercises its power, and supervision over whether the award is compatible with its own authority or not, within the recognition and enforcement procedure. Supervision is carried out within the framework of the concept of public policy, which is the most difficult to define due to time and place-independent boundaries. In other words, states supervision over whether the foreign arbitral award conflicts with their own sovereignty by the county courts in the recognition and enforcement procedure. Public policy is a controversial concept due to does not have a definite definition and is divided into types within itself. Therefore, it needs to be interpreted and explained by both arbitrators and county courts. In this study, the concept of public policy has been examined in terms of its importance, its place in the recognition and enforcement of foreign arbitral awards, its similarities and differences from the overriding mandatory rules of law, and its role in terms of arbitrability.

Keywords

Recognition, Enforcement, Arbitration, Foreign arbitral award, International public policy

GİRİŞ

Tarafların, aralarındaki uyuşmazlıkları çözümünde yerel mahkemelerin bakış açısı yerine şahsi iradelerinin yansıdığı yöntemleri tercih etmeleri tahkim kavramının doğmasına neden olmuştur. İrade serbestisine dayanan tahkim yargılaması özellikle uyuşmazlık taraflarının farklı tabiiyette olması durumunda önem arz eder. Zira tarafların farklı devletler içerisinde varlıklarını sürdürmeleri halinde, uyuşmazlığın hangi kurallar sistemi içerisinde, kim tarafından çözüleceğine kendilerinin ortak karar vermesi yargılamaya olan güvenin artmasına ve tarafların verilen kararı uygulamaya daha gönüllü olmasına hizmet etmektedir. Bahsi geçen farklılıkla en çok uluslararası ticari uyuşmazlıklarda karşılaşılmaktadır. Bu nedenle mahkemenin yerini alan tahkim yargılamasının önemi bu nedenle de artmıştır¹.

Tahkim yargılamasının sonunda verilen hakem kararının gücü, tarafların karar verilen hususları ifa etmelerinden başka, kararın yerine getirilmemesi halinde devlet otoritesinin de bu kararı uygulamaya gönüllü olmasında yatmaktadır. Devletler, hakem kararlarını kendi mahkemelerinden verilmiş bir kararlar gibi olarak kabul ettiklerinde hakem kararlarının uygulanma gücü de artmış olmaktadır. Hakem kararlarının uygulanması istenen ülke hukuku ile çelişip çelişmediğinin tespit edilmesi tanıma ve tenfiz yolu ile gerçekleşmektedir. Yabancı hakem kararının içerisinde taraflardan birinin ifa etmesi gereken bir yükümlülük yer almıyor ise tanıma, yer alıyor ise tenfizden bahsedilecektir. Başka bir ifadeyle ilgili yükümlülüğün icrasına karar verilmesi, yabancı hakem kararının tenfizine ilişkindir². Tanıma dar ve

¹ Tarafların yerel mahkemeler yerine milletlerarası tahkim yargılamasını tercih etmelerinin nedenleri ise devletlerin iç hukuk kurallarının milletlerarası ekonomik ilişkilerden doğan ihtilafları çözümlenmede yetersiz kalması, milletlerarası mahkemelerin mevcut olmaması ve tarafların tabi olmadıkları bir başka devlet mahkemesinin yetkisini kabul etmek istememesi olarak sayılabilir (**Birsel**, Mahmut Tevfik: “Türkiye’de Yabancı Hakem Kararlarının Tenfizinin Anayasal ve Küresel Boyutları”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 7, Özel Sayı, 2005, s. 2; **Akıncı**, Ziya: “Milletlerarası Ticari Uyuşmazlıkların Alternatif Çözüm Yolları”, Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, Cilt XVIII, Sayı 4, 1996, s. 93; **Kaplan**, Yavuz: “Uluslararası Tahkim, Türkiye Açısından Yeni Gelişmeler ve Önemi”, İstanbul Barosu Dergisi, Cilt 77, Sayı 3, 2003, s. 576.)

² **Demir Gökyayla**, Cemile: Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizinde Kamu Düzeni, 1. Bası, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2001, s. 56; **Kalpsüz**, Turgut: Türkiye’de Milletlerarası Tahkim, 2. Bası, Yetkin Yayınları, Ankara 2010, s. 198; **Çelikel**, Aysel/**Erdem**, Bahadır: Milletlerarası Özel Hukuk, 17. Bası, Beta Yayıncılık, İstanbul 2022, s. 616; **Doğan**, Vahit: Milletlerarası Özel Hukuk, 8. Bası, Savaş Kitabevi, Ankara 2022, s. 102; **Akıncı**, Ziya: Milletlerarası Tahkim, 6. Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2021, s. 447; **Ekşi**, Nuray: “Yargıtay Kararları Işığında Yabancı Hakem Kararlarının Tenfizinde Kamu Düzeni”, Public and Private International Law Bulletin, Cilt 40, Sayı 1, 2020, s. 146, (Kamu Düzeni).

geniş olmak üzere iki şekilde tanımlanmaktadır. Tanıma dar anlamda, yabancı hakem kararının cebri icraya konu olmaksızın sadece, tanıma istenen ülke için, kesin hüküm veya kesin delil niteliğine kavuşması³; geniş anlamda tanıma ise, tenfiz isteminin yerine getirilmesi için gerekli olan tanıma şeklinde ifade edilebilecektir⁴. Geniş tanım içerisinde tenfiz kurumunun kullanılmasının sebebi kesin hüküm ve kesin delilin, tenfiz davasında da incelenen ve kabul edilen sonuçlar olmasındandır. Dolayısıyla, tenfiz tanımayı bünyesinde barındıran bir kurum olarak tanımlanabilmektedir.

Hukukumuzda göre yabancı hakem kararının kamu düzenine aykırı olmaması, kararın tanınması ve tenfiz edilebilmesi için gerekli olan bir şarttır. Devletlerin egemenlik alanı unsurlarının rahatça görülebildiği kamu düzeni kavramı, soyut bir kavram olması nedeniyle tanıma ve tenfiz prosedüründe en çok tartışma meselelerden bir tanesidir. Bu nedenle çalışmamız, yabancı hakem kararlarında tenfiz engeli olarak sayılan kamu düzenine yakından bakarak söz konusu kavramın daha rahat anlaşılmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Bunun için öncelikli olarak yabancı hakem kararı kavramı daha sonra da kamu düzeni kavramı incelenmiştir. Ayrıca çalışmamızda kamu düzeni ile yakından ilgili olan kavramlara ve tahkim yargılamasından hakemler tarafından dikkate alınacak kamu düzeni hallerine de yer verilmiştir.

I. YABANCI HAKEM KARARI

Tahkim yargılamasına konu hukuki uyuşmazlığın yabancılık unsuru taşıması ile yargılama, milletlerarası tahkim olarak nitelendirilebilecektir. Milletlerarası tahkim, yabancılık unsuru taşıyan uyuşmazlıkların hakemler aracılığıyla çözümünü amaçlayan uyuşmazlık çözüm yollarını ifade etmek için kullanılan kavramdır⁵. Milletlerarası tahkim sonunda verilen kararın

³ **Demir Gökyayla**, s. 56; **Kalpsüz**, s. 198; **Ekşi**, Nuray: “Yargıtay Kararları Işığında ICC Hakem Kararlarının Türkiye’de Tanınması ve Tenfizi”, Ankara Barosu Dergisi, Cilt 67, Sayı 1, 2009, s. 55 (ICC Hakem Kararları); **Çelikel/Erdem**, s. 615-616; **Doğan**, s. 101; **Akıncı**, Milletlerarası Tahkim, s. 447; **Ekşi**, Kamu Düzeni, s. 146.

⁴ **Arat**, Tuğrul: “Yabancı İlamların Tanınması ve Tenfizi”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 21, Sayı 1, 1964, s. 437; **Ekşi**, ICC Hakem Kararları, s. 55.

⁵ **Şanlı**, Cemal: “Milletlerarası Ticarî Tahkimde Esasa Uygulanacak Hukuk”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara 1986, s. 30-32 (Esasa Uygulanacak Hukuk); **Akıncı**, Ziya: Milletlerarası Ticari Hakem Kararları ve Tenfizi, 1. Bası, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Yayınları, İzmir 1994, s. 23 (Ticari Hakem Kararları); **Tanrıbilir**, Feriha Bilge /**Şit**, Banu: “Milletlerarası Tahkim Müessesesi ve Yeni Tahkim Kanunu”, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Cilt 22, Sayı 2, 2002, s. 820; **Taşkın**, Alim: Hakem Sözleşmesi, 1. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara 2005, s. 12; **Nomer**, Ergin/**Ekşi**, Nuray/**Öztekin Gelgel**, Günseli: Milletlerarası Tahkim Hukuku - Cilt: I, 5.

yabancı hakem kararı olarak değerlendirilmesi beklenirken, bu karar bazen yerli bazen yabancı olarak kabul edilmektedir. Bunun nedeni ise, bir hakem kararının yabancı olup olmamasının farklı ölçütlere göre tayin edilecek olmasıdır. Hukukumuz içerisinde hakem kararının, yabancı hakem kararı olarak nitelendirilip nitelendirilmeyeceğini belirleyen ölçütler bulunmaktadır.

Bir hakem kararının, kamu düzeni müdahalesine ilişkin, yerli hakem kararı olarak nitelendirildiği takdirde farklı, yabancı hakem kararı olarak nitelendirildiği takdirde farklı hukuki düzenlemeler uygulama alanı bulunmaktadır. Bahsi geçen hukuki düzenlemeler 4686 sayılı Milletlerarası Tahkim Kanunu (MTK), 5718 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun (MÖHUK) ve Türkiye'nin de taraf olduğu Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve İcrası Hakkındaki 10 Haziran 1958 tarihli New York Sözleşmesi (NY Sözleşmesi)'dir. Çalışmamız kapsamında söz konusu mevzuatlar açısından hakem kararının yabancı olup olmamasına ve hangi hukuki düzenlemenin uygulama alanına gireceğine kısaca değinilecektir.

A. Milletlerarası Tahkim Kanunu'na Göre Hakem Kararı

Türk Hukuku açısından, taraflar arasındaki ticari uyuşmazlığın çözümünde kullanılan usul hükümleri yerel ise yerli hakem kararı kavramı karşımıza çıkmaktadır. Başka bir ifade ile tahkim yargılamasına 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu (HMK) ya da şartlarını⁶ taşıması halinde 4686 sayılı Milletlerarası Tahkim Kanunu (MTK) uygulanıyorsa söz konusu hakem kararı yabancı hakem kararı olarak kabul edilmeyecektir⁷. Dolayısıyla bir hakem kararının yabancı hakem kararı olarak kabul edilebilmesi, öncelikli olarak yargılamaya hâkim olan emredici usul kurallarının yerel

Baskı, Beta Yayınları, İstanbul 2016, s. 5; **Huleatt-James**, Mark/**Gould**, Nicholas: "International Commercial Arbitration - A Handbook", Arbitration International, Cilt 13, Sayı 4, 1997, s. 440; **Redfern**, Alan/**Hunter**, Martin/**Blackaby**, Nigel/**Partasides**, Constantine: Law and Practice of International Commercial Arbitration, 7. Bası, Oxford University Press, Londra, 2023, s. 12; **Tweeddale**, Andrew/**Tweeddale**, Keren: A Practical Approach to Arbitration Law, 1. Bası, Blackstone Press, Londra, 2002, s. 273; **Sönmez**, İrfan/**Karakaya**, Gencay: "Milletlerarası Tahkimde Esasa Uygulanacak Hukuk", Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 23, Sayı 1, 2015, s. 208.

⁶ MTK'nın uygulama alanı bulabilmesi için ilişkinin yabancılık unsuru taşıması ve tahkim yerinin Türkiye olarak belirlenmesi veya söz konusu kanun hükümlerinin uyuşmazlığa uygulanması gerekmektedir. (MTK md. 1/2)

⁷ Her iki kanun arasındaki özel kanun - genel kanun hiyerarşisi gözden kaçmamalıdır. Buna göre, uyuşmazlığın MTK'nın uygulama alanına girmesi söz konusuysa ve aksine bir hüküm bulunmadıkça HMK hükümleri uygulama alanı bulmayacaktır (**Kalpsüz**, s. 15).

mevzuata tabi olmamasına bağlıdır⁸. Haliyle, bunun tam tersi olarak, yargılama usulünde yerel hükümlerin kullanılmadığı hakem kararları, yabancı hakem kararı olarak kabul edilecektir. Bu nitelendirme yapılırken tahkimin milletlerarası nitelik taşıyıp taşınamasından ziyade, tahkim yargılamasına hâkim olan hukuki rejim dikkate alınmaktadır⁹.

MTK açısından konu ele alındığında, uyuşmazlık konusunun yabancılık unsuru taşıması verilen hakem kararını yabancı hakem kararı haline getirmeyecektir. Bu nedenle de MTK'nın uygulama alanına giren tahkim yargılaması sonunda verilmiş hakem kararları yerli hakem kararı olarak kabul edilecektir. Yerli hakem kararları için tanıma ve tenfiz yerine iptal prosedürü işletilmekte ve bu süreç içerisinde hakem kararının kamu düzenine aykırı olması gerekçesiyle iptali taraflarca talep edilebilmekte veya re'sen mahkeme tarafından incelenmektedir (MTK md. 15/2-b). Konu sınırlamamız yabancı hakem kararlarının karşılaşılabileceği kamu düzeni müdahalesi olduğundan yerli hakem kararları bakımından uygulanan kamu düzeni incelemesine yer verilmeyecektir.

B. Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Kanunu'na Göre Yabancı Hakem Kararı

MÖHUK yabancı hakem kararlarının tanınması ve tenfizine ilişkin usul kurallarını belirlemiş olmasına karşın yabancı hakem kararının tanımını düzenlememiştir. Hangi hakem kararlarının yabancı sayılarak MÖHUK kapsamına gireceğinin tespiti farklı ilkelere hareketle tanımlanmıştır. Toprak ilkesi ve usul hukuku ilkesi olarak adlandırılan bu iki ilkedeki hangisinin dikkate alınarak hakem kararının yabancı sayılacağı tartışmalıdır. Toprak ilkesi uyarınca hakem kararının hangi devlet ülkesinde ve hakem kararının icra edileceği ülke dışında verildiği ihtimalinde kararı yabancı hakem kararı olarak kabul ederken; usul hukuku ilkesine göre hakem kararının hangi devletin usul hukukuna göre verildiyse o devletin hakem kararı olarak kabul etmektedir¹⁰. Bu iki ilke gerek tek başlarına gerekse birlikte uygulanarak hakem kararlarının niteliklerini belirlemektedir¹¹.

⁸ **Can**, Hacı/Tuna, Ekin: Milletlerarası Tahkim Hukuku, 1. Bası, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2021, s. 576; **Deyneklî**, Adnan: "Yabancı Hakem Kararlarının Türkiye'de Tanınması ve Tenfizinde Karşılaşılan Sorunlar", Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 16, Özel Sayı, 2014, s. 109.

⁹ Yarg.11. HD.,T. 26.05.2000 E. 2000/3992 K. 2000/4704, (www.coprus.com.tr Erişim Tarihi: 16.02.2023).

¹⁰ **Akıncı**, Milletlerarası Tahkim, s. 561.

¹¹ **Takavut**, İbrahim Doğan: Milletlerarası Ticari Tahkimde Usule İlişkin Konularda İrade Serbestisi, 1. Bası, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Özel Hukuk Doktora Tezleri

Bir hakem kararının yabancı hakem kararı olarak nitelendirilmesinin ardından yabancı hakem kararlarının tanınması ve tenfizi hakkındaki usul hükümleri Türk hukukunda MÖHUK md. 60-63 içerisinde düzenlenmiştir; buna karşın NY Sözleşmesi'nde usul hükümleri bulunmamaktadır. Dolayısıyla MÖHUK'da yer alan hükümler kıyasen NY Sözleşmesi'ne de tabi hakem kararlarının tenfizinde uygulanabilecektir¹².

Yabancı hakem kararlarının tanınması ve tenfizinde MÖHUK ile NY Sözleşmesi uygulama alanı bulmaktadır. Türkiye'nin NY Sözleşmesini imzalarken koyduğu çekinceye dolaylı olarak, sadece ticari uyuşmazlıklara ve anlaşmaya taraf olan ülkelerde verilen hakem kararlarının tanınması ve tenfizi için uygulanacaktır. Aksi takdirde yabancı hakem kararının tanınması ve tenfizi MÖHUK hükümlerine göre yapılacaktır. Yabancı hakem kararı için NY Sözleşmesine yer alan ölçütlere aşağıda değinilecektir.

MÖHUK kapsamında tanıma ve tenfizi istenen bir yabancı hakem kararının kesinleşmiş ve icra kabiliyeti kazanmış veya taraflar için bağlayıcı olan bir karar olması gerekmektedir. Tenfiz talebi mahkeme tarafından değerlendirilirken kanunda bahsi geçen ret sebeplerinden biri olan kamu düzenine aykırılık taşımaması gerekecektir.

C. New York Sözleşmesi'ne Göre Yabancı Hakem Kararı

NY Sözleşmesi uyarınca, hangi kararların yabancı hakem kararı olarak kabul edileceği sözleşmenin I. Maddesinde yer alan ölçütler uyarınca tespit edilmektedir. Söz konusu ölçütler, tanıma ve tenfiz istenen ülke dışında bir ülkede verilen hakem kararı olması ve hakem kararının tanıma-tenfiz istenen ülkede milli sayılmamasıdır. Sözleşmedeki ölçütlere ek olarak ülkemiz tarafından konulan çekince nedeniyle dikkate aldığımız Sözleşme'nin uygulama alanı bakımından ayrıca bir şart bulunmaktadır. Buna göre NY Sözleşmesinin uygulanabilmesi için hakem kararının ticari nitelikte olması gerekmektedir¹³. Hakem kararlarının ticari nitelikte olması değerlendirildiğinde,

Dizisi No: 29, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2021, s. 21; **Üstündağ**, Saim: Yabancı Hakem Kararı Kavramı, Yabancı Hakem Kararlarının Türkiye'de Tanınması ve Tenfizi (Bildiriler - Tartışmalar) - II. Tahkim Haftası, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara 1984, s. 4 vd.; **Akıncı**, Milletlerarası Tahkim, s. 561-564.

¹² **Ekşi**, ICC Hakem Kararları, s. 58.

¹³ Ölçütler arasında kabul edilmiş ancak güncelliği tartışmalı olan başka bir ölçüt karşılıklılık esası için bkz. **Çelikel/Erdem**, s. 693; **Rensmann**, Thilo: "Anational Arbitral Awards Legal Phenomenon or Academic Phantom?", Journal of International Arbitration, Cilt 15, Sayı 2, 1998, s. 38; **Şanlı**, Esasa Uygulanacak Hukuk, s. 289; **Şanlı**, Cemal: Milletlerarası Ticari Tahkimde Hakem Kararlarının Tahkim Yeri Hukukundan

hangi hakem kararlarının ticari nitelik taşıyıp taşımadığı tenfizi istenen devletin milli hukuk düzenlemeleri uyarınca belirlenecektir. Türk hukukunda Türk Ticaret Kanunu md. 3 ve md. 19'a göre belirlenecek olan uyuşmazlıklar ticari uyuşmazlık olarak NY Sözleşmesinin uygulama alanına girecektir.

İlk ölçüte göre, hakem kararının tanıma ve tenfizi istenen ülke dışında başka bir devlet toprağında verilmesi yeterlidir. Ayrıca kararın verildiği ülkenin NY Sözleşmesinin tarafı olmasına da gerek yoktur¹⁴. İkinci ölçüt olan kararın tanınması ve tenfizi istenen ülke hukukuna göre milli sayılmama şartında ise hakem kararının yerel ülke otoritesinin altında verilmemiş olması gerekmektedir. Bu noktada Türk hukuku kapsamında yerli hakem kararı Türk usul hukukunun emredici kurallarına uyarak verilmiş olan hakem kararıdır¹⁵. Dolayısıyla yabancı bir ülkede görülen tahkim yargılamasında Türk usul hukuku kuralları¹⁶ kullanılırsa karar ülkemizde yerli hakem kararı kabul edileceğinden, NY Sözleşmesi kapsamında tanıma ve tenfiz prosedürüne tabi olmayacaktır.

Özetle, tanıma ve tenfiz aşamasındaki yabancı hakem kararının tanınması ve tenfizi için öncelikli olarak NY Sözleşmesi esas alınacak, eğer bu sözleşme uygulanamıyorsa o takdirde MÖHUK uyarınca bir değerlendirme yapılacaktır.

Ayrılması ve Bu Kararlarının 2675 Sayılı Kanun Açısından Tenfiz Sorunu, Yabancı Hakem Kararlarının Türkiye'de Tanınması ve Tenfizi (Bildiriler - Tartışmalar) - II. Tahkim Haftası, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara 1984, s. 184; **Toope**, Stephen J.: Mixed International Arbitration: Studies In Arbitration Between States And Private Persons, 1. Bası, Cambridge University Press, Cambridge, 1993, 40-41; **Akıncı**, Milletlerarası Tahkim, s. 559.

¹⁴ **Rubino-Sammartano**, Mauro: International Arbitration Law and Practice, 3. Bası, JurisNet LLC, ABD 2014, s. 17; **Van Den Berg**, Albert Jan: The New York Arbitration Convention of 1958, Towards a Uniform Judicial Interpretation, 1. Bası, Kluwer Law International, Hollanda 1994, s. 324; **Akıncı**, Ticari Hakem Kararları, s. 17; **Nomer**, Ergin: Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve İcrası, Avrupa (Cenevre) - New York Sözleşmeleri ve Türk Tahkim Hukuku Sempozyumu, 1. Bası, Bankacılık Enstitüsü, Ankara 1991, s. 87. Aksi görüş için bkz. **Tanrıver**, Süha: "Yabancı Hakem Kararlarının Türkiye'de Tenfizi Bağlamında Kamu Düzeninin Etkisi", Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Cilt 17-18, Sayı 1-2, 1998, s. 475; **Şanlı**, Cemal: Uluslararası Ticari Akitlerin Hazırlanması ve Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları, 7. Bası, Beta Basım Yayın, İstanbul 2019, s. 303, (Ticari Akitler); **Ekşi**, Kamu Düzeni, s. 151.

¹⁵ **Deynekli**, s. 108.

¹⁶ Yabancılık unsuru içeren uyuşmazlıklarda Milli Tahkim Kanunu, içermeyen uyuşmazlıklarda Hukuk Muhakemeleri Kanunu tahkim yargılaması hükümleri.

II. KAMU DÜZENİ KAVRAMI

A. Kamu Düzeninin Tanımı, Kapsamı ve Etkisi

Kural olarak irade serbestisine dayanan tahkim yargılamasında ve devamında tanıma ve tenfiz engeli olarak karşımıza çıkan kamu düzeni kavramı, zamandan ve yerden bağımsızlaştırılarak tanımlanabilen bir kavram değildir¹⁷. Bu nedenle yerel hukuk sistemlerinde ya da milletlerarası özel hukuk içerisinde bir mevzuat hükmü kapsamında tanımlanmamıştır. Tanımının yapılmamasının meydana getirdiği eksiklik, doktrin tarafından yapılan farklı tanımlar ile giderilmiştir¹⁸. Türk hukuku açısından da durum aynıdır. Açık bir tanımı kanun hükmü içerisinde yapılmayan kamu düzeni kavramının sadece, Anayasa’ımızda kamu düzeninin korunması, temel hak ve özgürlük, genel ahlak ve sağlık, kamu yararı gibi kavramlarla sınırlarını çizilmiştir¹⁹.

Anayasa Mahkemesi (AYM) 1964 yılında vermiş olduğu bir kararında²⁰ kamu düzeni için, “*Toplumun huzur ve sükûnunun sağlanmasını, Devletin ve Devlet teşkilâtının muhafazasını hedef tutan her şeyi ifade ettiği, başka bir deyimle cemiyetin her sahadaki düzeninin temelini teşkil eden kurralları kapsadığı sonucuna varılmaktadır.*” ifadesini kullanmak suretiyle kavram için genel bir çerçeve çizmiştir. Mahkeme, kamu düzeni kavramının unsurlarını ise Türk hukukunun temel ilkelerine aykırılık²¹ Anayasada yer

¹⁷ **Ruhi**, Ahmet/**Kaplan**, Yavuz: “Yabancı Mahkeme ve Hakem Kararlarının Tenfizi Açısından Kamu Düzeni (Ordre Public)”, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Cilt 22, Sayı 2, 2002, s. 644; **Huysal**, Burak: Milletlerarası Ticari Tahkimde Tahkime Elverişlilik, 1. Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2010, s. 157; **Ökçün**, A. Gündüz: Devletler Hususi Hukukunun Kaynakları ve Kamu Düzeni, 1. Bası, Ankara Üniversitesi SBF Yayını, Ankara, 1967, s. 151; **Tanrıver**, s. 476; **Şanlı**, Ticari Akitler, s. 371; **Hunter**, Martin/**Conde E Silva**, Gui: “Transnational Public Policy and Its Application in Investment Arbitrations”, The Journal of World Investment, Cilt 4, Sayı 3, 2003, s. 367.

¹⁸ **Akıncı**, Milletlerarası Tahkim, s. 369-370; **Şanlı**, Ticari Akitler, s. 372; **Tanrıver**, s. 477; **Özdemir**, Ali: “Kamu Düzeni ve Kamu Güvenliği Kavramlarına Analitik Bir Yaklaşım (Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkının Sınırlandırılması Örneği)”, International Journal of Legal Progress, Cilt 2, Sayı 2, 2016, s. 91.

¹⁹ **Balci**, Muharrem: İhtilafların Çözüm Yolları ve Tahkim, 1. Bası, Danışman Yayınları, İstanbul 1999, s. 149; **Akıncı**, Milletlerarası Tahkim, s. 370; **Doğan**, s. 210.

²⁰ AYM T. 28.01.1964 E. 1963/128 K. 1964/8 (<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/11685.pdf>, Erişim Tarihi: 17.10.2022)

²¹ **Çelikel/Erdem**, s. 149; **Ökçün**, s. 129; **Dayınlarlı**, Kemal: Milletlerarası Özel Hukukta Kamu Düzeni, Prof. Dr. Yaşar Karayalçın’a Armağan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1988, s. 662, (Milletlerarası Özel Hukukta Kamu Düzeni); **Atakan**,

alan temel hak ve özgürlüklere aykırılık²² ve Türk adap ve ahlak anlayışına aykırılık²³ olarak belirlemiştir. Daha yalın bir yaklaşımla kamu düzeni Türk toplumunun temel yapısını koruyan kuralların bütünü olarak tanımlanabilecektir²⁴. Yargıtay İçtihadı Birleştirme Büyük Hukuk Genel Kurulu'nun 2012 tarihli kararında²⁵ ise kamu düzeni kavramı için “... gelişen hukuk sistemlerinde bile tanımı olmamasına rağmen “toplumun temel yapısını ve çıkarlarını koruyan kuralların bütünü” olarak tanım yapılabilir. ... O halde, iç hukuktaki kamu düzeninin çerçevesi, Türk hukukunun temel değerlerine, Türk genel adap ve ahlak anlayışına, Türk kanunlarının dayandığı temel adalet anlayışına, Türk kanunlarının dayandığı genel siyasete, Anayasada yer alan temel hak ve özgürlüklere, milletlerarası alanda geçerli ortak prensip ve özel hukuka ait iyiniyet prensibine dayanan kurallara, medeni toplulukların müştereken benimsedikleri ahlak ilkeleri ve adalet anlayışının ifadesi olan hukuk prensiplerine, toplumun medeniyet seviyesine, siyasi ve ekonomik rejimine, insan hak ve özgürlüklerine aykırılık şeklinde çizilebilir.” ifadelerine yer vererek sınırlarını belirlemeye çalışmıştır.

Günümüze daha yakın bir kararda²⁶ kamu düzeni, “... Türk kamu düzeninin ihlalini gerektirecek haller çoğunlukla emredici bir hükmün açıkça ihlali halinde düşünülecektir. Fakat her emredici hükmün ihlali halinde veya her emredici hükmü ihlal eden bir yabancı kararın Türk kamu düzenine aykırı bulunduğunu söylemek olanaklı değildir. O halde, iç hukuktaki kamu düzeninin çerçevesi, Türk hukukunun temel değerlerine, Türk genel adap ve ahlak anlayışına, Türk kanunlarının dayandığı temel adalet anlayışına, Türk kanunlarının dayandığı genel siyasete, Anayasada yer alan temel hak ve özgürlüklere, milletlerarası alanda geçerli ortak prensip ve özel hukuka ait iyiniyet prensibine dayanan kurallara, medeni toplulukların müştereken

Arda: “Kamu Düzeni Kavramı”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Cilt 13, Sayı 1-2, 2007, s. 62.

²² **Dayınlarlı**, Milletlerarası Özel Hukukta Kamu Düzeni, s. 662; **Atakan**, s. 62; **Dayınlarlı** Kemal, Milli - Milletlerarası Kamu Düzeni, Tahkime Etkileri ve Sonuçları, 1. Bası, Dayınlarlı Yayıncılık, Ankara 2011, s. 20, (Tahkime Etkileri ve Sonuçları).

²³ **Atakan**, s. 62; **Dayınlarlı**, Milletlerarası Özel Hukukta Kamu Düzeni, s. 662; **Ökçün**, s. 128.

²⁴ **Tanrıver**, s. 476; **Kalpsüz**, s. 146; **Şanlı**, Esasa Uygulanacak Hukuk, s. 378; **Dayınlarlı**, Kemal: Tahkime Etkileri ve Sonuçları, s. 16 vd.; **Çelikel/Erdem**, s. 161.

²⁵ Yarg. İçtihadı Birleştirme Büyük Hukuk Genel Kurulu (YİBHKG) T.10.02.2012 E. 2010/1 K. 2012/1 <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/09/20120920-8.htm> (Erişim Tarihi: 23.10.2022)

²⁶ İstanbul BAM 14. HD., T. 30.1.2020 E. 2019/2100 K. 2020/74 (**Ekşi**, Kamu Düzeni, s. 166.)

benimsedikleri ahlak ilkeleri ve adalet anlayışının ifadesi olan hukuk prensiplerine, toplumun medeniyet seviyesine, siyasi ve ekonomik rejimine, insan hak ve özgürlüklerine aykırılık şeklinde çizilebilir” ifadesiyle somutlaştırılmıştır.

Kamu düzeni kavramı her ülkenin hukuki ve ahlaki sınırları çerçevesinde farklılık arz edebilecektir. Kavram esas itibarıyla somut uyuşmazlığa bakan hâkim tarafından yorumlanacaktır. Bununla birlikte belirtmek gerekir ki iç hukukta kamu düzenine aykırı olarak kabul edilen bir durum, milletlerarası unsurlu ilişkiler bakımından kamu düzenine aykırı olarak görülebilecektir. Söz konusu kavramın içeriği yer, zaman ve tartışılan konuya göre değişeceğinden her somut olay bakımından yeniden değerlendirilecek ve yorumlanacaktır²⁷. Ancak, kavramın ortaya konduğu yer ve zamandan bağımsız olarak ortak olan nokta şudur ki, kamu düzeninin ihlaline sebebiyet verecek haller emredici nitelikteki hükümlerin de ihlalinin gündeme getirecektir. Diğer bir ifadeyle taraflar kamu düzeninin aksine hareket edemeyeceklerdir. Ancak her emredici hükmün kamu düzenine ilişkin olmadığı da belirtilmelidir²⁸.

Yabancı hakem kararlarının tanınması ve tenfizi söz konusu olduğunda, kamu düzeni kavramının olumsuz etkisi ve esasa girme yasağının genişletilmesi gündeme gelebilecektir. Yabancı hukukun etkisi altında verilen hakem kararının uygulanmasını engellemek kamu düzeninin olumsuz etkisidir²⁹. Tanıma ve tenfiz kurumu içerisinde kamu düzeninin sadece olumsuz etkisi kabul edilerek yabancı hakem kararının tanıdığı hakkın tanınmaması

²⁷ **Ekşi**, Kamu Düzeni, s. 153. Örneğin, hakemlerin bağımsız ya da tarafsız olmaması veya adil yargılanmanın kısıtlanması, cezai tazminatların fahiş olarak belirlenmesi, ambargo ve ticari boykot gibi ulusal politik çıkarlar, kambiyo işlemleri, vergiye ilişkin uyuşmazlıklar, Covid-19 tedbirleri, kesinleşmiş ilamın varlığı kamu düzeninin kapsamında kabul edilebilecektir. Ayrıca Türk hukukunda yargılamanın yenilenmesi sebebi olarak kabul edilen sebepler aynı zamanda kamu düzeni nedeniyle tenfize engel sebepler olarak da kabul edilirler.

²⁸ **Huysal**, s. 166; **Ökçün**, s. 10; **Ruhi/Kaplan**, s. 645; **Tanrıver**, s. 479; YİBHGK T.10.02.2012 E. 2010/1 K. 2012/1 (<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/09/20120920-8.htm>, Erişim Tarihi: 23.10.2022).

²⁹ **Şanlı**, Ticari Akitler, s. 372 vd.; **Dayımlarlı**, Milletlerarası Özel Hukukta Kamu Düzeni, s. 691; **Tanrıver**, s. 477; **Ökçün**, s. 14; **Nomer**, Ergin: “Yabancı Hakem Kararlarının Tenfizinde Kamu Düzeni Müdahalesi (09.06.1999 Tarihli Yargıtay Hukuk Genel Kurulu Kararı)”, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Cilt 19. Sayı 1-2, 1999, s. 562 (Kamu Düzeni Müdahalesi); **Doğan**, s. 210-211; **Ruhi**, Ahmet Cemal: Milletlerarası Özel Hukukta Kamu Düzeni Müdahalesi, 1. Bası, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2019, s. 105.

noktasında tenfiz engeli olarak müdahalesini gösterecektir³⁰. Kamu düzenin bir diğer etkisi ise esasa girilme yasağının genişletilmesidir. Kural olarak yabancı hakem kararlarının tanınması ve tenfizi aşamasında mahkemeler uyumsuzluğun esasına girerek hakem kararının doğruluğunu esastan inceleyemezler fakat bazı hallerde kamu düzenine aykırılık itirazlarının değerlendirilebilmesi için uyumsuzluğun esasına girilmesi gerekebilecektir. Esasa girme yasağı ve istisnai olarak bu yasağın genişletilmesi aşağıdaki başlıklarda incelenecektir.

B. Kamu Düzeninin Türleri

Kamu düzeninin doğasında bulunan soyutluk, onun tanımının yapılmasını zorlaştırdığı gibi yorumlanarak uygulanmasında da benzer problemleri beraberinde getirmektedir. Problemlerin en aza indirgenmesi için, kavramın değişkenliğinin bir ölçüye oturtulması ve kendi içinde çeşitli türlere ayrılarak sınırlandırılması uyumsuzluk konuları ve uygulayan otorite için kolaylık sağlamaktadır. Ayrıca söz konusu sınırlandırma, kamu düzeni kavramının korunması ve hukukun güvenliğinin devamını da temin etmektedir. Bu nedenle kamu düzeni milli kamu düzeni, milletlerarası kamu düzeni ve gerçek milletlerarası kamu düzeni olarak türlere ayrılmıştır.

1. Milli Kamu Düzeni

Bir ülkenin hayata bakışı ve yerel kurallarıyla içeriği değişebilen kamu düzeni türü, milli kamu düzenidir. Daha kısa bir anlatımla, bulunduğu top-rağa en bağlı olanı milli kamu düzenidir. Zira bilfiil o toplumu meydana getiren bireylerin yarattığı hukuk anlayışı, milli kamu düzeninin sınırlarını ve içeriğini belirlemektedir. Başka bir ifade ile milli kamu düzeni, devlet otoritesinin egemenliğini korumak için Anayasasındaki hükümlerle ve devlet politikalarıyla koyduğu nispi nitelikteki emredici kurallardır. Milli kamu düzeni devletin hukuki, sosyal ve ahlaki sisteminin üzerine kurulur. Esas olarak anayasa ve idare hukuku içerisinde tartışılan bu kavram, devlet otoritesinin kişi hak ve özgürlüklerini değerlendirmesinde, bu özgürlüklerin örf - adet kurallarına ve genel ahlaka uygun olmasını sağlamakta kullanılmaktadır³¹.

Milletlerarası özel hukuk açısından ise milli kamu düzeni kavramı, içinde yabancılık unsuru bulunan bir uyumsuzluğun yerel hukuk anlayışına uygun olarak çözümlenmesinde karşımıza çıkmaktadır. Hakem kararının

³⁰ Nomer, Kamu Düzeni Müdahalesi, s. 564; Ökçün, s. 131; Ruhi, s. 105.

³¹ Özdemir, s. 91

konu edindiği hukuki ilişki icra edilecek ülkenin kamu düzenine aykırıysa ya da yargılama usulünden kaynaklanan nedenlerle kamu düzenine aykırılık meydana gelirse kararın icrasının önüne geçilebilecektir. Örneğin, ithalat - ihracatı yasaklı bir malı, vergi kaçırmayı konu alan veya savunma hakkının ortadan kaldırıldığı bir yerli hakem kararı kamu düzenine aykırılık gerekçesiyle iptal edilecektir.

Bir uyuşmazlığın karara bağlanması, o uyuşmazlık kararının uygulamaya koyulması ile ayrı bir önem kazanmaktadır. Yabancı hakem kararının, icra edilecek ülkenin kamu düzenine uygun olması, bahsedilen önemin somutlaşması için bir gerekliliktir. Milli kamu düzeni, tenfize karar verecek hâkimler tarafından korunması gereken bir kavram olduğundan, yerel mahkemeler tarafından yapılan denetim esnasında geniş yorumlanma riskini taşımaktadır. Tenfiz hâkimleri yabancı hakem kararlarını milli kamu düzenlerine aykırılık gerekçesiyle tenfiz taleplerinin reddine karar verebilecektir. Söz konusu yaptırımla kararın uygulanabilirliği olumsuz yönde etkileneceğinden bunun önüne geçilmek için hakemlerin milli kamu düzenini göz önünde bulundurmaları tahkim yargılamasının ruhu ile bağdaşmayacağı kabul edilebilir³². Haliyle kamu düzeni türleri bakımından milli kamu düzeni yerini daha evrensel kurallara bağlanan ve daha dar yorumlanan milletlerarası kamu düzeni kavramına bırakmıştır.

2. Milletlerarası Kamu Düzeni

Nispi niteliği haiz olan kamu düzeni kavramı, milletlerarası ticaretin örf - adet ve teamüllerinden beslenmesi halinde milletlerarası kamu düzeni olarak tanımlanmaktadır³³. Dolayısıyla milletlerarası kamu düzeni, toplumun temel yapısını ve çıkarlarını koruyan evrensel manada hukuk ve ahlak kurallarının bütünü³⁴ olurken, milli kamu düzenine kıyasla daha dar ve sınırlı

³² **Lalive**, Pierre: Enforcing Awards, International Arbitration: 60 Years of ICC Arbitration: A Look at the Future / International Chamber of Commerce, Paris 1984, s. 345 (Enforcing Awards); **Lalive**, Pierre: Transnational (or Truly International) Public Policy and International Arbitration, Comparative Arbitration Practice and Public Policy in Arbitration, VIII. International Arbitration Congress 1986, New York 1987, s. 271, (Public Policy and International Arbitration); **Huysal**, s. 161; **Sammartano**, s. 523; Aksi görüş için bkz. **Akıncı**, Ticari Hakem Kararları, s. 163; **Şanlı**, Esasa Uygulanacak Hukuk, s. 396; **Nomer**, Kamu Düzeni Müdahalesi, s. 571.

³³ **Şanlı**, Esasa Uygulanacak Hukuk, s. 390.

³⁴ **Akıncı**, Milletlerarası Tahkim, s. 371; **Lalive**, Public Policy and International Arbitration, s. 264; **Dayımlarlı**, Tahkime Etkileri ve Sonuçları, s. 7; **Demir Gökyayla**, s. 26; **Huysal**, s. 159, 177; **Ruhi / Kaplan**, s. 643; **Tanrıver**, s. 467; **Şanlı**, Esasa Uygulanacak Hukuk, s. 383; **Ökçün**, s. 14; **Şanlı**, Cemal/Esen, Emre/Ataman **Figaneşe**, İnci: Milletlerarası Özel Hukuk, 9. Bası, Beta Basım Yayım, İstanbul 2021, s. 628.

bir içeriğe sahiptir³⁵. Milletlerarası kamu düzeni kavramı, hukukun temel teşkil ettiği başlıklardan bağımsız olmayacağından kaynağını hem milli yasalardan hem de *lex marcatoria*'dan almaktadır³⁶. Milletlerarası tahkimde, hakemlerin *lex fori*'si olmadığından, tahkim yargılamasının üzerine inşa edildiği temellere uygun olarak, bütün devletlerin hukuklarına eşit mesafede bulunurlar; bu nedenle de milletlerarası kamu düzeni uluslararası ticaretin örf ve adetleri tarafların ortak noktasını oluşturmaktadır³⁷.

Ancak milletlerarası kamu düzeninin merkezinde ticari ilişkilerin yer alması, bu kavramın her zaman uygulanabilir olmasını sağlayamamakta ya da uyumsuzluğun ticari kaynaklı olmayan noktalarının kamu düzeni anlayışından yoksun kalmasına yol açabilmektedir. Söz konusu yoksunluk herhangi bir yaptırımla karşılaşmasın ve tahkim yargılamasının taraf iradelerine dayanan özü korunabilsin diye, doktrin³⁸ tarafından ortaya çıkarılan başka bir kamu düzeni türü olarak adlandırılacak, gerçek milletlerarası kamu düzeni oluşturulmuştur.

3. Gerçek Milletlerarası Kamu Düzeni

Bünyesinde hem milli hem de milletlerarası kamu düzeninin özünü barındıran gerçek milletlerarası kamu düzeni kavramını diğerlerinden ayıran en önemli fark, kendisini oluşturan değerlerin milletlerarası özelliğidir. Bu şekilde dünya toplumunun menfaatlerini korunmaktadır³⁹. Gerçek milletlerarası kamu düzeni, bireylerin, birey olmasından kaynaklı ortak menfaatlerine hizmet eden, hukuk kavramı içerisindeki ortak ilkelerle meydana gelen bir sistemdir⁴⁰. Gerçek milletlerarası kamu düzenini oluşturan temel değerler, doğal hukuktan kaynaklanır ve devletler üstü bir objektif yürürlüğe sahiptir⁴¹. Dolayısıyla bu kavram, herhangi bir hukuk düzenine bağlı olarak varlı-

³⁵ **Ruhi/Kaplan**, s. 645; **Tanrıver**, s. 476; **Ökçün**, s. 15; **Şanlı**, Esasa Uygulanacak Hukuk, s. 408; **Huysal**, s. 175; **Akıncı**, Milletlerarası Tahkim, s. 371; **Kalpsüz**, s. 147; **Çelikel/Erdem**, s. 149; **Dayımlarlı**, Tahkime Etkileri ve Sonuçları, s. 19.

³⁶ **Huysal**, s. 159; **Ökçün**, s. 10; **Şanlı**, Esasa Uygulanacak Hukuk, s. 404; **Lalive**, Public Policy and International Arbitration, s. 268.

³⁷ **Lalive**, Public Policy and International Arbitration, s. 271-272.

³⁸ **Şanlı**, Esasa Uygulanacak Hukuk, s. 394; **Lalive**, Public Policy and International Arbitration, s. 257; **Lew**, Julian D. M.: Determination of Arbitrators' Jurisdiction and The Public Policy Limitations on that Jurisdiction, Contemporary Problems in International Arbitration, 1. Bası, Springer, London 1987, s. 83.

³⁹ **Lew**, s. 83.

⁴⁰ **Gaillard**, Emmanuel: Legal Theory of International Arbitration, 1. Bası, Martinus Hujhoff Publishers, Hollanda 2010, s. 55.

⁴¹ **Şanlı**, Esasa Uygulanacak Hukuk, s. 394.

ğını sürdüren bir kamu düzeni kavramı değildir⁴². Kapsamında temel insan hak ve özgürlüklerinin korunması, ticari ilişkilerde dünya çapında ticari tekel gücü bulunan ticari şirketlerin kendi otoritelerini kötüye kullanmalarını engellemek, dürüstlük kuralı, rüşvet ve yolsuzluğun önlenmesi gibi ilkeler yer almaktadır⁴³.

Tahkim yargılamasında taraf iradelerinin korunması ve kararın bir bütün olarak icra edilmesinin sağlanabilmesi için gerçek milletlerarası kamu düzeninin hakemler tarafından göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Zira gerçek milletlerarası kamu düzeni, hukuklar üstü bir kavram olarak milli ve milletlerarası kamu düzeninin temellerini bünyesinde barındırmaktadır. Bu kavramlar arasında benzerlikler bulunmasıyla beraber gerçek milletlerarası kamu düzeni, insanlığın ortak değerlerini koruması, ticari teamülleri gözetmesi ve objektif bir yürürlüğe sahip olması nedeniyle diğerlerinden ayrılmaktadır.

C. Kamu Düzeni ile Yakından İlgili Olan Kavramalar

Tahkim yargılaması kural olarak tarafların irade serbestisine⁴⁴ dayandığından devletler kendi yerel hukuk kurallarını ve çıkarlarını korumak amacıyla irade serbestisine birtakım sınırlamalar getirmişlerdir. Bunlar, anlam olarak kamu düzeni çatısı altında toplanabilse de, kendilerine özgü yapıları nedeniyle, ayrıca incelenmesi gereken hususlardır. Başka bir anlamıyla, kamu düzeni ile yakından ilgili olmalarına rağmen özellikleri itibarıyla kamu düzeninden ayrılmaktadırlar. Söz konusu sınırlamalar, doğrudan uygulanan kurallar ve tahkime elverişlilik olarak anılmaktadır.

1. Doğrudan Uygulanan Kurallar

Kamu düzeni dışındaki alanlara da müdahale kabiliyeti olan, uyuşmazlığın niteliğine ve tarafların hukuk seçimine bakılmaksızın uygulanan kurallar, doğrudan uygulanan kurallar olarak isimlendirilmektedir⁴⁵. Doğrudan

⁴² Gaillard, s. 55; Lalive, Public Policy and International Arbitration, s. 257.

⁴³ Lew, s. 83.

⁴⁴ Taraflar bu irade serbestilerini tahkim sözleşmesinin geçerliliğine uygulanacak hukukun, usule uygulanacak hukukun ve uyuşmazlığın esasına uygulanacak hukukun belirlenmesinde göstermektedirler.

⁴⁵ Demir Gökyayla, s. 278; Özdemir Kocasakal, Hatice: "Sözleşmelere Uygulanacak Hukukun MÖHUK m. 24 Çerçevesinde Tespiti ve Üçüncü Devletin Doğrudan Uygulanan Kuralları", Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Cilt 30, Sayı 1-2, 2010, s. 71'den naklen Francescakis Ph., Quelques précisions sur les "lois d'application immédiate" et leurs rapports avec les règles de conflits des lois, Rev.Cr.DIP, 1966/I (s. 1-18), s. 13; Şanlı/Esen/Ataman Figanmeşe, s. 7; Özdemir

ifadesi, irade serbestisi ile tarafların kuralların uygulanmasını engelleyememesini, yani kuralların emrediciliğini simgelerken; tarafların hukuk seçimine bakılmaksızın kuralların uygulanma zorunluluğu ise kuralları uluslararası ve doğrudan kılmaktadır. Bu kurallar sayesinde amaçlanan, tarafların irade serbestisi yoluyla tahkim yargılamasının kötüye kullanma sonucunun önüne geçmektedir.

Tanımına bakıldığında “*Bir ülkenin sosyal, politik veya ekonomik yapılanmasının korunması için uyulması zorunlu olan kurallar*”⁴⁶ olarak ifade edilen doğrudan uygulanan kurallar, kamu menfaatini korumak amacıyla gerçekleştirilmek için uygulanırlar. Söz konusu kuralların uygulama alanı, sözleşmeye veya tahkime uygulanması adına seçilen ya da taraflarca hukuk seçimi yapılmadan hakemlerce objektif bağlama sonucu tespit edilmiş olan hukuktan bağımsızdır⁴⁷. Dolayısıyla bu kavram kamu düzenine benzemekle birlikte birkaç noktada kendisinden ayrılmaktadır. Öncelikli olarak kamu düzeninin aksine doğrudan uygulanan kurallar bir mevzuat hükmünde tanımlanmıştır⁴⁸. İkinci olarak, kamu düzeni devletlerin genel politikalarını ve toplumların ahlaki değerlerinde; doğrudan uygulanan kurallar, sözleşmelerde hatta özellikle ticari uyuşmazlıklarda etkisini göstererek devletlerin özel menfaatlerinde ortaya çıkmaktadır⁴⁹. Üçüncü olarak, bu kuralların uygulama

Kocasakal, Hatice: Doğrudan Uygulanan Kuralların Yabancılaşma Unsuru Taşıyan Sözleşmeler Üzerindeki Etkileri, 1. Bası, Galatasaray Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2001, s. 19, (Doğrudan Uygulanan Kurallar); **Tüysüz**, Cemre: “Milletlerarası Ticari Tahkimde Üçüncü Devletin Doğrudan Uygulanan Kurallarının Tatbiki”, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, Cilt 7, Sayı 14, 2019, s. 465-466.

⁴⁶ **Özdemir Kocasakal**, Doğrudan Uygulanan Kurallar, s. 8’den naklen Francescakis Ph., Quelques précisions sur les “lois d’application immédiate” et leurs rapports avec les règles de conflits des lois, Rev.Cr.DIP, 1966/I, s. 697.

⁴⁷ **Erdem**, Bahadır: 5718 Sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun’da Düzenlenen Sözleşmeden Doğan Borç İlişkilerine Uygulanacak Olan Hukuk, Koç Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dr. Nüsret-Semahat Arsel Uluslararası Ticaret Hukuku Araştırmaları Merkezi Konferans Yayınları Serisi-2 Avrupa’da Devletler Özel Hukuku ve Yeni Türk Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun’un Borçlar ve Ticaret Hukukuna İlişkin Hükümleri, 1. Bası, Legal Yayınları, İstanbul, s. 102; **Erkan**, Mustafa: “MÖHUK Madde 31 Bağlamında Türk Hukukunda Doğrudan Uygulanan Kurallara Bakış”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt XV, Sayı 2, 2011, s. 84.

⁴⁸ Roma I Tüzüğü md. 9/I’e göre “*Doğrudan uygulanan kurallar bir devletin politik, sosyal veya ekonomik yapısı gibi kamusal menfaatlerini koruması nedeniyle o devlet tarafından bu kuralların kapsamına giren her türlü durumda işbu Tüzük uyarınca o sözleşmeye uygulanacak hukuka bakılmaksızın uygulanacak derecede önemli görülen kurallardır.*”

⁴⁹ **Özdemir Kocasakal**, Doğrudan Uygulanan Kurallar, s. 21.

alanı bulması için tarafların hukuk seçimi yapıp yapmadığına bakılmaksızın, uyumsuzluk konusu ile bağlantısının bulunması yeterliyken; kamu düzeninin uygulama alanı için belirli bir hukukun uygulanmış ve bu hukukun kamu düzenine aykırılığın tespit edilmiş olması gereklidir. Son olarak doğrudan uygulanan kurallar, kendi konusuyla sınırlı kalarak yabancı hukukun tamamının uygulanmasını engelleyerek yabancı hukuk kuralının yerine kendisinin uygulanmasını zorunlu kılmaktadır⁵⁰.

Türk hukuku içerisinde doğrudan uygulanan kurallar üç şekilde karşımıza çıkmaktadır. *Lex fori*'nin doğrudan uygulanan kuralları, *lex causae*'nin doğrudan uygulanan kuralları ve sonuncusu ise üçüncü bir devletin doğrudan uygulanan kurallarıdır. Bu üç başlıktan en çok tartışmalı olan üçüncü bir devletin doğrudan uygulanan kuralları olmaktadır⁵¹. *Lex fori*'nin doğrudan uygulanan kuralları MÖHUK md. 6 içerisinde, uyumsuzluğa uygulanacak hukuka bakılmaksızın başka bir ifadeyle, kanunlar ihtilafı dikkate alınmadan re'sen uygulama alanı bulan kurallardır⁵². İkinci olarak *lex causae*'nin, uyumsuzluğa uygulanacak hukukun, doğrudan uygulanan kuralları kaynağını MÖHUK md. 24'de ve Roma I Tüzüğü'nde bulmaktadır. Buna göre tahkimin doğasında bulunan irade serbestisi nedeniyle taraflarca tayin edilmiş hukuk, sözleşmeye ve uyumsuzluğa bir bütün olarak uygulanır; haliyle o hukukun doğrudan uygulanan kuralları da hakemlerce dikkate alınacaktır⁵³. Son olarak üçüncü bir devletin doğrudan uygulanan kuralları, devletlerin yerel mevzuatı içinde iki farklı biçimde düzenlenmektedir. Bunlardan ilki

⁵⁰ Şanlı/Esen/Ataman Figanmeşe, s. 90; Özdemir Kocasakal, Doğrudan Uygulanan Kurallar, s. 21; Kessedjian, Catherine: "Mandatory Rules of Law in International Arbitration: What Are Mandatory Rules?", The American Review of International Arbitration, Cilt 18, Sayı 1-2, 2007, s. 152; Sheppard, Audley: "Mandatory Rules in International Commercial Arbitration - An English Law Perspective", The American Review of International Arbitration, Cilt 18, Sayı 1-2, 2007, s. 125; Kösoğlu, Mehmet: "Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanunun 31. Maddesi: Sözleşme ile Sıkı İlişkili Üçüncü Bir Devletin Doğrudan Uygulanan Kurallarına Etki Tanınması", Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Cilt 28, Sayı 1-2, 2008, s. 153.

⁵¹ Çalışmamızın kapsamı olarak bu başlık altında tartışmalara yer vermemekteyiz. Detaylı bilgi için bkz. Tüysüz, s. 466-477; Takavut İbrahim Doğan, Milletlerarası Ticari Tahkimde Doğrudan Uygulanan Kurallar, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2018, s. 153-207.

⁵² Erkan, s. 86; Ekşi, Nuray: "Sözleşmeden Doğan Borçlara Uygulanacak Hukuk Hakkında Roma Konvansiyonu", Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, C. 17, S. 1-2, 1997, s. 167; Şanlı/Esen/Ataman Figanmeşe, s. 11.

⁵³ Erkan, s. 85, dn. 22; Doğan, s. 233. Aksi görüş için bkz. Özdemir Kocasakal, Doğrudan Uygulanan Kurallar, s. 56.

milletlerarası özel hukuk mevzuatlarının genel hükümler bölümünde yer alan⁵⁴; diğeri ise, sözleşmeden kaynaklanan borç ilişkileri için uygulanan halidir. Türk Hukuku içerisinde söz konusu düzenleme MÖHUK md. 31’de kendini göstermektedir. Hüküm içerisinde üçüncü bir devletin doğrudan uygulanan kuralları dikkate alınırken bu kuralların niteliğinin, amacının, içeriğinin ve sonucunun göz önünde bulundurulması gerektiğini ifade etmektedir⁵⁵. Tenfiz aşamasında mahkemeler doğrudan uygulanan kuralları re’sen uyuşmazlığa uygulayabilmekten⁵⁶ tahkim yargılaması içerisinde doğrudan uygulanan kuralların dikkate alınması için taraflarca mı ileri sürülecek yoksa hakemlerce re’sen uygulanabilecek midir doktrinde görüş birliği bulunmamaktadır⁵⁷.

Yabancı hakem kararının tanıma ve tenfiz şartları içerisine doğrudan uygulanan kurallara uygun olma sayılmadığından söz konusu kurallar, kamu düzeninin bir fonksiyonu olarak, onun çatısı altında yer almaktadır. Buna göre tenfiz hakimi, doğrudan uygulanan kurallar için ayrı bir değerlendirme yapamayacak ancak kararın uygulanmasında kamu düzeni etkisini değerlendirebilecektir. Doğrudan uygulanan kurallar için yapılan bu dolaylı değerlendirme sonucunda yabancı hakem kararının doğrudan uygulanan kurallara aykırılık teşkil etmesi, kamu düzenine aykırılık anlamına da gelebilecektir⁵⁸.

2. Tahkime Elverişlilik

Tahkim yargılamasında taraf iradelerinin sınırı olarak bulunan ikinci durum ise her uyuşmazlık konusunun tahkim yargılaması ile çözülmesine müsaade etmeyen kural, tahkime elverişlilik. Hangi uyuşmazlıkların tah-

⁵⁴ Bu durum bizim mevzuatlarımızda düzenlenmemiştir. Fakat örneği olarak İsviçre Milletlerarası Özel Hukuk Kanunu md. 19 verilebilir. Detaylı bilgi için bkz. **Tekinalp**, Gülören: Milletlerarası Özel Hukuk Bağlama ve Usul Hukuku Kuralları, 13. Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2020, s. 58; **Erkan**, s. 85, dn. 19; **Doğan**, s. 234. Doğrudan uygulanan kuralların MÖHUK md. 6 uyarınca genel hükümlere ilişkin bir düzenleme olduğu görüşü için bkz. **Şanlı/Esen/Ataman Figanmeşe**, s. 286.

⁵⁵ **Şanlı/Esen/Ataman Figanmeşe**, s. 286; detaylı bilgi için bkz. **Tüysüz**, s. 463-500.

⁵⁶ **Akıncı**, Milletlerarası Tahkim, s. 546.

⁵⁷ Yarg. 19. HD., T. 28.02.2018 E. 2018/4228, K. 2018/1042 tarihli kararında taraflar GDO testlerinin Türkiye’de yapılmasına karar vermiş, GDO oranı yüksek çıkınca alıcı Türk firması malı teslim almaktan kaçınmış ancak tahkim yargılamasında hakem taraflar arasında GDO oranlarına ilişkin bir hüküm bulunmaması nedeniyle Türk firması alıcıyı haksız bulmuştur. Kararın tenfiz başvurusunda tenfiz mahkemesi GDO ile ilgili düzenlemelerin doğrudan uygulanması gereken kurallar olduğunu hükme bağlayarak bu kurallara aykırılık gerekçesiyle tenfiz talebini reddetmiştir. **Akıncı**, Milletlerarası Tahkim, s. 546, dn. 149. Doğrudan uygulanan kuralların taraflarca ileri sürülmeli ve hakemlerce re’sen değerlendirilmeli görüşleri hakkında detaylı bilgi için bkz. **Takavut**, s. 210-215.

⁵⁸ **Çelikel/Erdem**, s. 36; **Özdemir Kocasakal**, Doğrudan Uygulanan Kurallar, s. 20.

kim yargılamasına konu edilebileceği, kanun koyucu tarafından belirlenmektedir. Buna göre tahkime konu yapılabilecek uyuşmazlıkların belirlenmesi, tahkime elverişlilik olarak tanımlanmaktadır⁵⁹. Devletler kamu düzeni, doğrudan uygulanan kurallar ve münhasır yetki kuralları yoluyla kendi hukuk politikası tercihlerine göre, tarafların tahkim sözleşmesi ile belirlediği yargılamanın işleyişine etki edebilmektedirler⁶⁰. Dolayısıyla tahkime elverişlilik kavramının temelinde de kamu düzeni yatmaktadır⁶¹.

Tahkime elverişliliğe hususi olarak milli hukuklar içerisinde karar verilmekte, meseleye dair uluslararası bir standart bulunmamaktadır⁶². Mevzuatımız içerisinde tahkime elverişlilik, yabancı hakem kararının uygulama alanı bulması için taşınması gereken şartlardan biri olarak düzenlenmiştir. Buna göre MÖHUK md. 62/c'de ve NY Sözleşmesi md. V/2/a'da tenfiz engeli ve MTK md. 15/A/2'de icra edilebilirlik engeli ifadesiyle kaleme alınmasına rağmen, düzenleme alanı bulan hükümler içerisinde tahkime elverişlilik kurumunun konu tayini yapılmamıştır. Ancak aynı maddeler içinde olmasa da, tahkime elverişliliğin sınırları *lex fori*'ye göre belirlenerek⁶³ MTK md. 1/IV hükmü⁶⁴ kapsamında konuya zıddından yaklaşarak tahkime elverişli olmayan konuların kaleme alınmasıyla giderilmiştir. Hükümde yer alan konu sınırlamasına göre, Türkiye'de bulunan taşınmaz mallar üzerindeki aynı haklara ilişkin uyuşmazlıklar ile iki tarafın iradelerine tabi olmayan uyuşmazlıklar⁶⁵ tahkime elverişli olmadığından bu konulardaki uyuş-

⁵⁹ Akıncı, Milletlerarası Tahkim, s. 537; Akıncı, Tenfiz, s. 172.

⁶⁰ Huysal, s. 94-95; Can, Mustafa Cemre: "Milletlerarası Ticari Tahkimde Tahkime Elverişliliğe Uygulanacak Hukuk", Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Cilt 26, Sayı 2, 2020, s. 1350.

⁶¹ Şanlı, Esasa Uygulanacak Hukuk, s. 27; Huysal, s. 153.

⁶² Can, s. 1350; Tang, Zheng Sophia: Jurisdiction and Arbitration Agreements in International Commercial Law, 1. Bası, Routledge, London 2014, s. 93.

⁶³ Bu sınırları *lex fori*'ye göre tespit etmek sadece Türk Hukukuna mahsus bir durum değildir. UNCITRAL Model Kanun'un md. 1/5'de ve NY Sözleşmesi md. II/a'da tahkime elverişliliğin tanıma ve tenfiz talep edilen devletlerin kendi mevzuatına göre tespit edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu durumun doğal bir sonucu olarak da tahkime elverişliliğin tenfiz hâkimi tarafından re'sen incelenmesi gerekmektedir (Şit, Banu: Kurumsal Tahkim ve Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizi, 1. Bası, İmaj Yayıncılık, Ankara 2005, s. 216; Çelikel/Erdem, s. 709; Akıncı, Milletlerarası Tahkim, s. 538; Kalpsüz, s. 119; Akıncı, Tenfiz, s. 173).

⁶⁴ Yerli hakem kararları için Hukuk Muhakemeleri Kanunu (HMK) md. 408 tahkime elverişliliği paralel olarak düzenlemiştir.

⁶⁵ Uyuşmazlığı sona erdirmek için taraflar serbestçe anlaşma yapamıyor ya da yapılan anlaşmanın geçerli olması için devlet mahkemesinin müdahalesine ihtiyaç duyuyor ise uyuşmazlık taraf iradelerine tabi değildir. Ceza yargısının görev alanına giren

mazlıklar tahkime konu yapılamayacaklardır. Söz konusu madde emredici hüküm niteliği nedeniyle uyuşmazlıklar tahkim ile çözüme kavuşturulduğunda tenfiz engeliyle karşılaşacaktır⁶⁶.

Kanun koyucu tarafından belirlenen iki sınır dışındaki konular, kural olarak tahkime elverişli kabul edilse de, bu kuralın istisnasını münhasır yetki kuralları oluşturmaktadır. Buna göre, tahkime elverişli olmayan konular içerisinde sayılması da Türk mahkemelerinin münhasır yetkisinin kanun koyucu tarafından belirlendiği hususlar da, tahkime elverişli kabul edilmeyecektir. MÖHUK'un ilgili hükümleri ve bu hükümlerin atf yaptığı iç hukuk kuralları uyarınca tahkime elverişlilik sınırı nedeniyle, kural olarak, tenfiz engeline takılacak uyuşmazlıklar sigorta sözleşmeleri, iş sözleşmeleri, kira sözleşmeleri, fikri haklara ilişkin uyuşmazlıklar⁶⁷ ve tüketici sözleşmeleri olarak sayılabilmektedir⁶⁸.

Kamu düzeni ve tahkime elverişlilik kavramları karşılaştırıldığında ilk olarak tahkime elverişliliğin, kaynağının devletin egemenlik alanını doğrudan ilgilendiren kamu düzeni olduğu ortaya çıkacaktır. Bunun nedeni, tahkime elverişlilik kavramının, kamu düzenine kıyasla daha dar ve sınırlı uygulanmasındandır. İkinci olarak karşılaşılan fark ise kavramların sınırları bakımındandır. Tahkime elverişlilik kavramının sınırları ağırlıklı olarak kamu düzeni kavramı kaynaklı olurken; kamu düzeni kavramı sınırlarının

uyuşmazlıklar, Anayasa'nın 125. maddesi ve 4501 sayılı Kamu Hizmetleri ile İlgili İmtiyaz Şartlaşma ve Sözleşmelerinden Doğan Uyuşmazlıklarda Tahkim Yoluna Başvurulması Halinde Uyulması Gereken İkelere Dair Kanun uyarınca kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıklar hariç olmak üzere idari yargının görev alanına giren uyuşmazlıklar, çekişmesiz yargıya konu olan uyuşmazlıklar, neseple ilgili uyuşmazlıklar, boşanma, ayrılık, evliliğin geçersizliği veya varlığı, velayet ve vesayet, evlatlık ilişkisinin kaldırılması, kişisel durumların tespiti, miras, kanuni nafaka talepleri, iflas ve itirazın kaldırılması talebi, mahcuz mala istihkak davası gibi takip hukukuna dair uyuşmazlıklar tahkime elverişli değildir (**Kalpsüz**, s. 117; **Akıncı**, Milletlerarası Tahkim, s. 538-541; **Şit**, s. 216; **Şanlı**, Ticari Akitler, s. 346; **Akıncı**, Tenfiz, s. 174.).

⁶⁶ Karar NY Sözleşmesi ve MÖHUK'un uygulama alanına giriyor ise tenfiz engeli; MTK'nın uygulama alanına giriyor ise icra edilebilirlik engeli yaptırımıyla karışacaktır.

⁶⁷ Marka, patent, endüstriyel tasarım, faydalı model veya telif hakkı tecavüzlerine ilişkin uyuşmazlıklar kuralın istisnasını oluşturarak tahkime elverişli kabul edilmektedir.

⁶⁸ **Akduman**, Ebru: "Türk Mahkemelerinin Münhasır Yetkisi", Terazi Hukuk Dergisi, Cilt 15, Sayı 163, 2020, s. 466-480; **Huysal**, s. 205 vd., 213 vd., 219 vd.; **Pürselim**, Hatice Selin: "Milletlerarası Tahkim Kanunu Çerçevesinde Kira Sözleşmelerinin Tahkime Elverişliliği", Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Cilt 27, Sayı 1, 2021, s. 496-512.

sadece bazıları tahkime elverişlilik kavramıyla ilgilidir⁶⁹. Son olarak, uygulanma zamanlarıyla ilgili olarak da farkları bulunmaktadır. Buna göre, kamu düzeni yaptırımını yabancı hakem kararının somut dünyada doğuracağı sonuçların incelenmesiyle uygulama alanı bulurken; tahkime elverişlilik, tanıma veya tenfiz hâkimi tarafından istemin başında incelenmesi gereken ve yabancı hakem kararı ile ulaşılan sonucun önem taşımadığı bir kavramdır. Dolayısıyla hukukumuzda göre bir uyuşmazlığın tahkime konu olup olamayacağı hâkim tarafından ilk aşamada değerlendirilecek ve eğer uyuşmazlık konusu tahkime elverişli değilse yabancı hakem kararının tenfiz talebi reddedilecektir⁷⁰.

III. YABANCI HAKEM KARARINA KAMU DÜZENİ MÜDAHALESİ

Yabancı hakem kararının tenfizi esnasında kamu düzeni müdahalesi, müdahale sebebi ile ortaya çıkan ve cevaplandırılması gereken soruları da beraberinde getirmektedir. Buna göre, yabancı hakem kararı üzerinde gücü olduğu iddia edilen kamu düzeni türünün ne olduğu, hakemlerin tahkim yargılamasında hangi kamu düzenini dikkate almaları gerekeceği, tenfiz mahkemelerinin kamu düzeni müdahalesini yüzeysel mi yoksa derinlemesine mi uygulayacakları ile kamu düzeni incelemesine geçilebilmesi için hakem kararının kesinleşme / bağlayıcılık şartını neye göre sağlayacağı sorularının cevaplandırılması gerekmektedir. Ayrıca belirtmek gerekir ki, tüm bu sorular Türk Hukuku içerisinde cevaplandırılacaktır.

Öncelikli olarak, yabancı hakem kararlarının bağlayıcılığı nasıl tespit edilecektir? Yabancı hakem kararının tenfiz edilebilmesi için, kamu düzenine aykırı olmama hariç, gerek NY Sözleşmesi md. V/e ve gerekse MÖHUK md. 60/I içerisinde belirlenen şartlardan⁷¹ bir tanesi de söz konusu kararın taraflar için bağlayıcı olması veya kesinleşmesi ve icra kabiliyeti kazanmasıdır. NY Sözleşmesi uyarınca hakem kararının bağlayıcı olma ya da MÖHUK uyarınca söz konusu kararın kesinleşmesi ve icra kabiliyeti kazanması şartı ile ilgili en büyük sorun, hangi hukuk kurallarına göre bu şartların sağlanıp sağlanmadığının tespit edilecek olmasıdır. Söz konusu duruma ilişkin, iki farklı yaklaşım ortaya atılmıştır. Bunlardan ilki tahkimin usulüne

⁶⁹ Akıncı, Milletlerarası Tahkim, s. 538; Huysal, s. 165.

⁷⁰ Doğan, s. 135.

⁷¹ Diğer tenfiz şartları, tenfizi istenen kararın yabancı hakem kararı olması, tahkim anlaşmasının bulunması, aleyhine karar verilen tarafın hakem tayininden veya tahkim yargılamasından haberdar edilmesi, uyuşmazlığın tahkime elverişli bulunmasıdır.

uygulanacak hukuka göre belirlenmesi, diğeri ise bağlayıcılık kararının bağımsız şekilde verilmesidir⁷².

Bağlayıcılığa tahkimin usulüne uygulanacak hukuka göre karar verilmesi halinde, eğer yabancı hakem kararına karşı itiraz yolları açıksa kararın bağlayıcı hale gelmediği kabul edilmektedir⁷³. Tahkime uygulanan hukuktan bağımsız şekilde bu bağlayıcılığın tespit edilmesi halinde ise hakem kararları verildikleri anda, *tahkim içi temyiz mekanizmasının* tüketilmiş olması ya da böyle bir mekanizmanın bulunmaması halinde bağlayıcı hale geldiği kabul edilecektir⁷⁴. Örneğin, ICC Tahkim Kuralları md. 34/6 uyarınca taraflar verilen kararların bağlayıcılığını ve verilecek kararı derhal icra etmeyi kabul etmektedirler.

Bağlayıcılık tespitine ek olarak tenfizi mümkün olan yabancı hakem kararında hangi kamu düzeninin müdahalesi gerçekleştirilecektir? Tahkim yargılaması sonunda hakemler ve taraflar için asıl önemli olan konu, tarafların kendi rızaları ile kararı uygulamaması ve devlet otoritesine ihtiyacın ortaya çıkması ihtimalinde, verilen kararın devletler tarafından icra edilebilecek hukuki kabiliyeti olmasıdır⁷⁵. Bunun için de, kararın tanınacak ve tenfiz edilecek devlet nezdinde herhangi bir tenfiz engeline takılmaması gerekmektedir. Tenfiz engelleri arasındaki en detaylandırılmaya muhtaç husus, kamu düzeni kavramıdır. Zira yerel mahkemeler kendi milli kamu düzenlerini uygulamakta mükelleftirler. Dolayısıyla tanıma veya tenfiz talebinde kararın, kamu düzeni şartını taşıdığını teyit etmek zorundadırlar. Hal böyleyken tahkim yargılamasında hakemlerin kamu düzeni kavramını göz ardı etmeleri, kararın uygulanabilirliğinde bir eksiklik çıkması tehlikesiyle karşı karşıya kalınmasına neden olabilecektir.

Tenfiz talebinin verildiği ülkenin kamu düzeni, tenfiz mahkemesi tarafından, öncelikli olarak değerlendirilecek kamu düzeni türüdür. Bu nedenle hakemlerin tenfiz ülkesi milli kamu düzenini dikkate almaları gerekecektir. Ancak, tahkim yargılamasında esasa uygulanması için bir devlet hukuku

⁷² **Şanlı**, Cemal: “New York Konvansiyonuna Göre Hakem Kararlarının Kesinleşmesi Sorunu”, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Cilt 14, Sayı 1-2, 1994, s. 93 (New York Konvansiyonu).

⁷³ Türk hukuku açısından konuya yaklaşıldığında, Türk usul hukukunun uygulanması kararlaştırılmış bir hakem kararı yabancı hakem kararı olarak kabul edilemeyeceğinden tenfiz prosedürüne de tabi olmayacaktır (**Tan Dehmen**, Mine: “Yabancı Hakem Kararlarının Tenfizi İstemi Hakkında Türk Mahkemelerince Verilen Kararlara Karşı Kanun Yolları”, Public and Private International Law Bulletin, Cilt 40, Sayı 2, s. 1440).

⁷⁴ **Şanlı**, New York Konvansiyonu, s. 93.

⁷⁵ **Lalive**, Enforcing Awards, s. 349.

seçildiği takdirde yabancı hakem kararında o devletin maddi hukuk kuralları uygulama alanı bulacak. Dolayısıyla verilen yabancı hakem kararı esasa uygulanacak devlet hukukunun milli kamu düzeninden ayrı düşünülemezdir. Ayrıca taraflar ya da hakemler tahkime uygulanacak hukuku seçerken illa bir devletin hukukunun kurallarını seçmek zorunda olmadıklarından, devlet otoritesinden arındırılmış, genel anlamdaki hukuk kurallarını da uyuşmazlığın esasına uygulanması için seçebileceklerdir. Buna göre uyuşmazlığın esasını için bir devletin hukuku anasyonel kurallar, genel prensipler ya da *lex mercatoria* kuralları uygulama alanı bulacaktır⁷⁶. Söz konusu kuralların temelinde gerçek milletlerarası kamu düzeni prensipleri yer aldığından bir devlete ait maddi hukuk kurallarından daha evrensel niteliğe sahiptir.

Hepsi bir bütün olarak düşünüldüğünde, tahkim yargılamasında hakemlerin hukukun temel prensiplerini ortaya konduğu gerçek milletlerarası kamu düzeni kurallarının dikkate alınması karara kamu düzeni müdahalesine karşı bir koruma sağlayacaktır. Yerel mahkemeler açısından ise yabancı hakem kararlarının kamu düzenine uygunluğu denetlenirken, hem yerel hem de uluslararası hukuk prensiplerinin göz önünde bulundurulması tercih edilirse taraf iradeleri ile devlet otoritesi arasında bir orta yol bulunmuş olacaktır⁷⁷.

Son olarak tenfiz mahkemeleri kamu düzeni müdahalesini nasıl uygulayacaklardır? Yerel mahkemelerin kamu düzenine uygunluk tespitinde bulunurken kararı hangi noktaya kadar değerlendireceklerinde ortaya çıkmaktadır. Zira hakemler her kamu düzeni türünü bir yerel mahkeme kadar uyuşmazlığa uygulamaları, tahkim yargılamasının ruhu ile bağdaşmayacağı gibi yerel mahkemelerin de uyuşmazlığın usul ve esasına dair derinlemesine inceleme yapması tarafların tekrar yargılanması sonucunu doğuracaktır.

Çalışmamızın kapsamı gereği yerel mahkemelerin yapacağı kamu düzeni müdahalesine dair usul ve esas incelemelerine kısaca değinilecektir. Dolayısıyla burada belirtmek gerekir ki, mahkemelerin yapacağı inceleme dar ve sınırlı olmak durumundadır⁷⁸. Yerel otorite, usul ya da esas fark

⁷⁶ **Özel**, Sibel: Milletlerarası Tahkimde Uyuşmazlığın Esasına Uygulanacak Hukuk, II. Uluslararası Özel Hukuk Sempozyumu "Tahkim", Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İstanbul 2009, s. 373; **Sönmez/Karakaya**, s. 214.

⁷⁷ **Born**, Gary B.: International Arbitration: Law and Practice, 1. Bası, Wolters Kluwer, Alphen aan den Rijn, 2021, s. 3652-3654; **Amro**, Ihab: Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards in Theory and in Practice: A Comparative Study in Common Law and Civil Law Countries, 1. Bası, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne, 2013, s. 157.

⁷⁸ **Nomer**, Kamu Düzeni Müdahalesi, s. 571; **Şanlı**, Ticari Akitler, s. 320.

etmeksizin, maddi hukuk kurallarının doğru uygulanıp uygulanmadığını tespit etmek, tespit ederse doğru halini uyumsuzluğa tekrar uygulamak ya da sadece bu gerekçe ile kamu düzenine aykırılık olduğunu iddia etmek gücüne sahip değildir. Mahkemelerin dar ve sınırlı incelemesinin nedeni hukukumuzda MÖHUK md. 55/2, 56 ve New York Sözleşmesi md. 5 içerisinde yer alan *Revision au Fond* (esasa ilişkin inceleme yapma) yasağıdır. Buna göre, yabancı hakem kararlarının, tanınması ya da tenfizi esnasında, yabancı hakem kararının esastan incelenmesi mümkün değildir⁷⁹. Ancak istisnai bazı durumlarda kamu düzenine aykırılık teşkil etme tehlikesi nedeni ile esasına ilişkin bir inceleme gerçekleştirilebileceği görüşü olarak doktrinde ve yargı kararlarında yer almaktadır⁸⁰. Kamu düzenine aykırılık iddiası, ancak yabancı hakem kararının içeriğindeki hukuki kuralının sözleşmeye güven, dürüstlük kuralı, hakkın kötüye kullanılması, adil yargılanma hakkı veya hakemlerin tarafsızlık ve bağımsızlığı gibi hukukun temel prensipleriyle çatışıyorsa gündeme gelecektir.

SONUÇ

Tenfiz engellerinden sınırları en belirsiz kavram olan kamu düzeninin devlet otoritesinin keyfiyetine tabi olarak sıkı ve yorumu geniş şekilde uygulanması, uluslararası hukuki ilişkilerin tahkim yargılamasına olan güvenini zedelemektedir. Zamandan ve yerden bağımsız olan kamu düzeni kavramının yeknesak biçimde uygulanması mümkün olmadığından irade serbestisi ile egemenlik arasındaki çizgiye dengeli bir yaklaşımın getirilmesi gerekmektedir. Ancak yabancı hakem kararları sadece kamu düzeni müdahalesi ile değil, bu kavrama benzer olan doğrudan uygulanan kurallar ve tahkime

⁷⁹ Akıncı, Milletlerarası Tahkim, s. 544, dn. 147; Şanlı, Ticari Akitler, s. 181; Ekşi, Kamu Düzeni, s. 151.

⁸⁰ Aygül, Musa: “Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi Davalarında Bazı Usul Hukuku Problemleri”, Public and Private International Law Bulletin, Cilt 31, Sayı 2, 2012, s. 104.

“Bazı durumlarda kamu düzenine aykırılık itirazlarının değerlendirilebilmesi için, kısmen işin esasının da incelenmesi gerekli olabilir. Örneğin yabancı hakem kararına konu teşkil eden sözleşmenin, ülkenin gümrük ve vergi mevzuatına karşı bir hile ve muvazaa teşkil ettiği, dolayısıyla kamu düzenine aykırı olacağı ileri sürüldüğünde, mahkemenin itirazı değerlendirebilmesi için, kısmen işin esas ile ilgili inceleme ve araştırma yapılması zorunludur. Aksi halde kamu düzenine aykırılık itirazını değerlendirmek mümkün değildir. Bu gibi durumlarda kamu düzenine aykırılık itirazlarının incelenmesi için, zorunlu olarak işin esas ile ilgili hususların araştırılması, teknik anlamda davanın esastan incelenmesi anlamında da değildir. (Prof Dr. Cemal Şanlı, a.g.e. sh. 209)” Yarg. HGK., T. 8.2.2012 E. 2011/568 K. 2012/47 (www.lexpera.com Erişim Tarihi: 14/02/2023)

elverişlilik içerisinde de birtakım yaptırımlar ile karşılaşabilmektedir. Dolayısıyla bu kavramlar ile kamu düzeni arasındaki ilişkinin de net bir şekilde ortaya konması gerekmektedir. Özetle ifade edilebilir ki, kamu düzeni kuralları kendi etkileri dışında tahkime elverişlilik ile doğrudan uygulanan kurallar ve münhasır yetki kuralları arasında bir köprü niteliğindedir⁸¹.

Kamu düzeni, içeriğindeki soyutluk itibarıyla tüm bu kavramaların temeli ve devlet otoritesinin egemenlik gücünün göstergesi olduğundan, yabancı hakem kararların ortaya çıkış sürecinde ve tahkim yargılamasında merkeze konulmasa bile muhakkak dikkat edilmesi gereken bir kavram olarak kendini göstermektedir. Yabancı hakem kararının tanınması ve tenfizi söz konusu olduğunda yerel otorite kararın uygulanmasının kamu düzenini ihlal edip etmediğini inceleyerek kararın kısmen ya da tamamen icrasını engelleyebilecektir. Söz konusu engelleme kural olarak, uyumsuzluğun esasına girmeden, kararın icra edilmesi sonucunda ortaya çıkacak sonuç, kamu düzenine aykırılık teşkil ediyorsa kendini gösterecektir. Kararın en az kamu düzeni müdahalesi ile karşılaşması için hakemlerin gerçek milletlerarası kamu düzeni kurallarını göz önünde bulundurmaları gerekmektedir. Dolayısıyla Türk Hukuku açısından sözleşmeye güven, dürüstlük kuralı, hakkın kötüye kullanılması, adil yargılanma hakkı veya hakemlerin tarafsızlık ve bağımsızlığına aykırılık, hakem kararının gerekçesinin olmaması, satışı yasak olan malın ticareti, vergiye ilişkin konular, kesinleşen mahkeme kararının bulunması, hukuk ilişkide hileli ve muvazaalı işlemin olması veya uyumsuzluğun tahkime elverişli olmaması kamu düzenine aykırılık sebebiyle yabancı hakem kararın tanınması ve tenfiz edilmesine engel oluşturabilecektir. Ancak uygulama açısından fahiş cezai şart ve fahiş faizin uygulamaları kamu düzenine aykırı kabul edilmemiştir⁸².

⁸¹ **Huysal**, s. 95.

⁸² **Akıncı**, Milletlerarası Tahkim, s. 549-550; Yarg. 15. H.D., T. 12.5.2014E. 2014/2183, K. 2014/3226; İstanbul 17. ATM, T. 9.10.2019 E. 2019/23 K. 2019/406, (**Eksi**, Yargıtay Kararları İşığında Yabancı Hakem Kararlarının Tenfizinde Kamu Düzeni, s. 191.)

KAYNAKÇA

- Akduman**, Ebru: “Türk Mahkemelerinin Münhasır Yetkisi”, Terazi Hukuk Dergisi, Cilt 15, Sayı 163, 2020, s. 466-480.
- Akıncı**, Ziya: “Milletlerarası Ticari Uyuşmazlıkların Alternatif Çözüm Yolları”, Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, Cilt XVIII, Sayı 4, 1996, s. 93-109.
- Akıncı**, Ziya: Milletlerarası Tahkim, 6. Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2021.
- Akıncı**, Ziya: Milletlerarası Ticari Hakem Kararları ve Tenfizi, 1. Bası, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Yayınları, İzmir 1994, (Ticari Hakem Kararları).
- Amro**, Ihab: Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards in Theory and in Practice: A Comparative Study in Common Law and Civil Law Countries, 1. Bası, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne, 2013.
- Arat**, Tuğrul: “Yabancı İlamların Tanınması ve Tenfizi”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 21, Sayı 1, 1964, s. 421-527.
- Atakan**, Arda: “Kamu Düzeni Kavramı”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Cilt 13, Sayı 1-2, 2007, s. 59-136.
- Aygül**, Musa: “Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi Davalarında Bazı Usul Hukuku Problemleri”, Public and Private International Law Bulletin, Cilt 31, Sayı 2, 2012, s. 83-121.
- Balcı**, Muharrem: İhtilafların Çözüm Yolları ve Tahkim, 1. Bası, Danışman Yayınları, İstanbul 1999.
- Birsel**, Mahmut Tefik: “Türkiye’de Yabancı Hakem Kararlarının Tenfizinin Anayasal ve Küresel Boyutları”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 7, Özel Sayı, 2005, s. 1-38.
- Born**, Gary B.: International Arbitration: Law and Practice, 1. Bası, Wolters Kluwer, Alphen aan den Rijn, 2021.
- Can**, Hacı/Tuna, Ekin: Milletlerarası Tahkim Hukuku, 1. Bası, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2021.
- Can**, Mustafa Cemre: “Milletlerarası Ticari Tahkimde Tahkime Elverişliliğe Uygulanacak Hukuk”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Cilt 26, Sayı 2, 2020, s. 1349-1370.

- Çelikel, Aysel/Erdem, Bahadır:** Milletlerarası Özel Hukuk, 17. Bası, Beta Yayıncılık, İstanbul 2022.
- Dayınlarlı, Kemal, Milli - Milletlerarası Kamu Düzeni, Tahkime Etkileri ve Sonuçları, 1. Bası, Dayınlarlı Yayıncılık, Ankara 2011, s. 20, (Tahkime Etkileri ve Sonuçları).**
- Dayınlarlı, Kemal:** Milletlerarası Özel Hukukta Kamu Düzeni, Prof. Dr. Yaşar Karayalçın'a Armağan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1988, (Milletlerarası Özel Hukukta Kamu Düzeni).
- Demir Gökyayla, Cemile:** Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizinde Kamu Düzeni, 1. Bası, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2001.
- Deynekli, Adnan:** "Yabancı Hakem Kararlarının Türkiye'de Tanınması ve Tenfizinde Karşılaşılan Sorunlar", Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 16, Özel Sayı, 2014, s. 105-122.
- Doğan, Vahit:** Milletlerarası Özel Hukuk, 8. Bası, Savaş Kitabevi, Ankara 2022.
- Ekşi, Nuray:** "Sözleşmeden Doğan Borçlara Uygulanacak Hukuk Hakkında Roma Konvansiyonu", Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, C. 17, S. 1-2, 1997, s. 163-182.
- Ekşi, Nuray:** "Yargıtay Kararları Işığında ICC Hakem Kararlarının Türkiye'de Tanınması ve Tenfizi", Ankara Barosu Dergisi, Cilt 67, Sayı 1, 2009, s. 54-74, (ICC Hakem Kararları).
- Ekşi, Nuray:** "Yargıtay Kararları Işığında Yabancı Hakem Kararlarının Tenfizinde Kamu Düzeni", Public and Private International Law Bulletin, Cilt 40, Sayı 1, 2020, s. 143-201, (Kamu Düzeni).
- Erdem, Bahadır:** 5718 Sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun'da Düzenlenen Sözleşmeden Doğan Borç İlişkilerine Uygulanacak Olan Hukuk, Koç Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dr. Nüsret-Semahat Arsel Uluslararası Ticaret Hukuku Araştırmaları Merkezi Konferans Yayınları Serisi-2 Avrupa'da Devletler Özel Hukuku ve Yeni Türk Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun'un Borçlar ve Ticaret Hukukuna İlişkin Hükümleri, 1. Bası, Legal Yayınları, İstanbul, 2010, s. 95-104.
- Erkan, Mustafa:** "MÖHUK Madde 31 Bağlamında Türk Hukukunda Doğrudan Uygulanan Kurallara Bakış", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt XV, Sayı 2. 2011, s. 81-121.
- Gaillard, Emmanuel:** Legal Theory of International Arbitration, 1. Bası, Martinus Hijhoff Publishers, Hollanda 2010.

- Huleatt-James, Mark/Gould, Nicholas:** “International Commercial Arbitration - A Handbook”, *Arbitration International*, Cilt 13, Sayı 4, 1997 s. 440-442.
- Hunter, Martin/Conde E Silva, Gui:** “Transnational Public Policy and Its Application in Investment Arbitrations”, *The Journal of World Investment*, Cilt 4, Sayı 3, 2003, s. 367-378.
- Huysal, Burak:** *Milletlerarası Ticari Tahkimde Tahkime Elverişlilik*, 1. Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2010.
- Kalpsüz, Turgut:** *Türkiye’de Milletlerarası Tahkim*, 2. Bası, Yetkin Yayınları, Ankara 2010.
- Kaplan, Yavuz:** “Uluslararası Tahkim, Türkiye Açısından Yeni Gelişmeler ve Önemi”, *İstanbul Barosu Dergisi*, Cilt 77, Sayı 3, 2003, s. 576-618.
- Kessedjian, Catherine:** “Mandatory Rules of Law in International Arbitration: What Are Mandatory Rules?”, *The American Review of International Arbitration*, Cilt 18, Sayı 1-2, 2007, s. 147-153.
- Kösoğlu, Mehmet:** “Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanunun 31. Maddesi: Sözleşme ile Sıkı İlişkili Üçüncü Bir Devletin Doğrudan Uygulanan Kurallarına Etki Tanınması”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, Cilt 28, Sayı 1-2, 2008, s. 147-172.
- Lalive, Pierre:** *Enforcing Awards, International Arbitration: 60 Years of ICC Arbitration: A Look at the Future/International Chamber of Commerce*, Paris, 1984, (Enforcing Awards).
- Lalive, Pierre:** *Transnational (or Truly International) Public Policy and International Arbitration, Comparative Arbitration Practice and Public Policy in Arbitration*, VIII. International Arbitration Congress 1986, New York 1987, (Public Policy and International Arbitration).
- Lew, Julian D. M.:** *Determination of Arbitrators’ Jurisdiction and The Public Policy Limitations on that Jurisdiction, Contemporary Problems in International Arbitration*, 1. Bası, Springer, London 1987.
- Nomer, Ergin/Ekşi, Nuray/Öztekin Gelgel, Günseli:** *Milletlerarası Tahkim Hukuku - Cilt: I, 5. Baskı*, Beta Yayınları, İstanbul 2016.
- Nomer, Ergin:** “Yabancı Hakem Kararlarının Tenfizinde Kamu Düzeni Müdahalesi (09.06.1999 Tarihli Yargıtay Hukuk Genel Kurulu Kararı)”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, Cilt 19, Sayı 1-2, 1999, s. 555-576, (Kamu Düzeni Müdahalesi).

- Nomer**, Ergin: *Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve İcrası*, Avrupa (Cenevre) - New York Sözleşmeleri ve Türk Tahkim Hukuku Sempozyumu, 1. Bası, Bankacılık Enstitüsü, Ankara 1991, s. 87-96.
- Ökçün**, A. Gündüz: *Devletler Hususi Hukukunun Kaynakları ve Kamu Düzeni*, 1. Bası, Ankara Üniversitesi SBF Yayını, Ankara, 1967.
- Özdemir Kocasakal**, Hatice: “Sözleşmelere Uygulanacak Hukukun MÖHUK m. 24 Çerçevesinde Tespiti ve Üçüncü Devletin Doğrudan Uygulanan Kuralları”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, Cilt 30, Sayı 1-2, 2010, s. 27-88.
- Özdemir Kocasakal**, Hatice: *Doğrudan Uygulanan Kuralların Yabancılaşma Unsuru Taşıyan Sözleşmeler Üzerindeki Etkileri*, 1. Bası, Galatasaray Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2001, (Doğrudan Uygulanan Kurallar).
- Özdemir**, Ali: “Kamu Düzeni ve Kamu Güvenliği Kavramlarına Analitik Bir Yaklaşım (Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkının Sınırlandırılması Örneği)”, *International Journal of Legal Progress*, Cilt 2, Sayı 2, 2016, s. 78-115.
- Özel**, Sibel: *Milletlerarası Tahkimde Uyuşmazlığın Esasına Uygulanacak Hukuk*, II. Uluslararası Özel Hukuk Sempozyumu “Tahkim”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İstanbul 2009, s. 371-378.
- Pürselim**, Hatice Selin: “Milletlerarası Tahkim Kanunu Çerçevesinde Kira Sözleşmelerinin Tahkime Elverişliliği”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt 27, Sayı 1, 2021, s. 496-512.
- Redfern**, Alan/**Hunter**, Martin/**Blackaby**, Nigel/**Partasides**, Constantine: *Law and Practice of International Commercial Arbitration*, 7. Bası, Oxford University Press, Londra 2023.
- Rensmann**, Thilo: “Anational Arbitral Awards Legal Phenomenon or Academic Phantom?”, *Journal of International Arbitration*, Cilt 15, Sayı 2, 1998, s. 37-65.
- Rubino-Sammartano**, Mauro: *International Arbitration Law and Practice*, 3. Bası, JurisNet LLC, ABD 2014.
- Ruhi**, Ahmet Cemal: *Milletlerarası Özel Hukukta Kamu Düzeni Müdahalesi*, 1. Bası, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2019.
- Ruhi**, Ahmet/**Kaplan**, Yavuz: “Yabancı Mahkeme ve Hakem Kararlarının Tenfizi Açısından Kamu Düzeni (Ordre Public)”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, Cilt 22, Sayı 2, 2002, s. 643-664.

- Sheppard**, Audley: “Mandatory Rules in International Commercial Arbitration - An English Law Perspective”, *The American Review of International Arbitration*, Cilt 18, Sayı 1-2, 2007, s. 121-145.
- Sönmez**, İrfan/**Karakaya**, Gencay: “Milletlerarası Tahkimde Esasa Uygulanacak Hukuk”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 23, Sayı 1, 2015, s. 203-229.
- Şanlı**, Cemal/**Esen**, Emre/**Ataman Figanmeşe**, İnci: *Milletlerarası Özel Hukuk*, 9. Bası, Beta Basım Yayım, İstanbul 2021.
- Şanlı**, Cemal: “Milletlerarası Ticarî Tahkimde Esasa Uygulanacak Hukuk”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1986, (Esasa Uygulanacak Hukuk).
- Şanlı**, Cemal: “New York Konvansiyonuna Göre Hakem Kararlarının Kesinleşmesi Sorunu”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, Cilt 14, Sayı 1-2, 1994, s. 91-97, (New York Konvansiyonu).
- Şanlı**, Cemal: *Milletlerarası Ticari Tahkimde Hakem Kararlarının Tahkim Yeri Hukukundan Ayrılması ve Bu Kararlarının 2675 Sayılı Kanun Açısından Tenfiz Sorunu, Yabancı Hakem Kararlarının Türkiye’de Tanınması ve Tenfizi (Bildiriler - Tartışmalar) - II. Tahkim Haftası, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara 1984, s. 165-185.*
- Şanlı**, Cemal: *Uluslararası Ticari Akitlerin Hazırlanması ve Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları*, 7. Bası, Beta Basım Yayın, İstanbul 2019, (Ticari Akitler).
- Sit**, Banu: *Kurumsal Tahkim ve Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizi*, 1. Bası, İmaj Yayıncılık, Ankara 2005.
- Takavut**, İbrahim Doğan: *Milletlerarası Ticari Tahkimde Doğrudan Uygulanan Kurallar*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2018.
- Takavut**, İbrahim Doğan: *Milletlerarası Ticari Tahkimde Usule İlişkin Konularda İrade Serbestisi*, 1. Bası, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Özel Hukuk Doktora Tezleri Dizisi No: 29, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2021.
- Tan Dehmen**, Mine: “Yabancı Hakem Kararlarının Tenfizi İstemi Hakkında Türk Mahkemelerince Verilen Kararlara Karşı Kanun Yolları”, *Public and Private International Law Bulletin*, Cilt 40, Sayı 2, s. 1433-1476.
- Tang**, Zheng Sophia: *Jurisdiction and Arbitration Agreements in International Commercial Law*, 1. Bası, Routledge, London 2014.

- Tanrıbilir**, Feriha Bilge/Şit, Banu: “Milletlerarası Tahkim Müessesesi ve Yeni Tahkim Kanunu”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, Cilt 22, Sayı 2, 2002, s. 819-837.
- Tanrıver**, Süha: “Yabancı Hakem Kararlarının Türkiye’de Tenfizi Bağlamında Kamu Düzeninin Etkisi”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, Cilt 17-18, Sayı 1-2, 1998, s. 467- 491.
- Taşkın**, Alim: *Hakem Sözleşmesi*, 1. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara 2005.
- Tekinalp**, Gülören: *Milletlerarası Özel Hukuk Bağlama ve Usul Hukuku Kuralları*, 13. Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2020.
- Toope**, Stephen J.: *Mixed International Arbitration: Studies In Arbitration Between States And Private Persons*, 1. Bası, Cambridge University Press, Cambridge, 1993.
- Tüysüz**, Cemre: “Milletlerarası Ticari Tahkimde Üçüncü Devletin Doğrudan Uygulanan Kurallarının Tatbiki”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, Cilt 7, Sayı 14, 2019, s. 463-500.
- Tweeddale**, Andrew/Tweeddale, Keren: *A Practical Approach to Arbitration Law*, 1. Bası, Blackstone Press, Londra-2002.
- Üstündağ**, Saim: *Yabancı Hakem Kararı Kavramı, Yabancı Hakem Kararlarının Türkiye’de Tanınması ve Tenfizi (Bildiriler - Tartışmalar) - II. Tahkim Haftası*, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1984, s. 1-16.
- Van Den Berg**, Albert Jan: *The New York Arbitration Convention of 1958, Towards a Uniform Judicial Interpretation*, 1. Bası, Kluwer Law International, Hollanda 1994.